

Når man står ved Gudenåens og Skjern Å's udspring, undrer man sig over, hvorfor to vandløb, der ligger så tæt ved hinanden, løber i hver sin retning. Udspringet til landets største åer ligger i en markant dal blot 250 meter fra hinanden. Skjern Å løber mod vest og ender i Ringkøbing Fjord. Gudenåen løber mod nord og øst, før den udmunder i Randers Fjord.

Vand løber som bekendt ned ad bakke. Når Gudenåen og Skjern Å derfor løber i hver sin retning for at ende i hvert sit hav, skyldes det, at udspringene ligger midt på et markant bakkedrag, der fungerer som vandskel. Hvor vandskellet ligger, ligger også Hærvejen, og det er ikke en tilfældighed. For det er det eneste sted, hvor pilgrimsrejsende, handlende og studedrivere kunne passere tørskoet gennem Midtjylland på rejsen sydover.

Vandskellet.

Ofte omtales denne del af Jylland, som en del af det midtjyske "Søhøjland". Og med rette. For området tæller både Himmelbjerget, Yding Skovhøj og Ejer Bavnehøj, der markerer Danmarks højeste punkter. De danner en flot landskabelig kontrast til de mange lavtliggende ådale, søer og kildevæld, der ses overalt. Midt i området ligger Rørbæk Sø samt Gudenåens og Skjern Å's ud-

spring, der er idyllisk placeret i en dyb dal, der kan følges fra Tørring i syd til Thyregod i nord. Dalen gennemskærer en del af Søhøjlandet, der udgør et stortilet bakkelandskab. Tilsammen kan området anses som en flot landskabsmosaik, der fortæller om landets tilblivelse i den sidste del af istiden.

Geologisk set udgør bakkelandskabet en såkaldt randmoræne. Randmorænen, der i øvrigt er kompleks, blev dannet ad flere omgange for omtrent 18.000 år siden. Den markerer isens største udbredelse i sidste istid. Den danner en kontrastrig landskabsgrænse mellem det bakkede og lerede Østjylland og det flade og sandede Vestjylland, hvis flade topografi kun brydes af bakkeøerne. Her stod isen stille igennem de følgende tre tusinde år, kun afbrudt af mindre genfremstød, der fandt sted i takt med de klimasvingninger, der er så kendetegnede for perioden. Geologer omtaler derfor randmorænen for Hovedstilstandslinien.

Isen smeltede først væk fra området flere tusinde år senere. Man kan i dag tydeligt se, hvor vandet fossede ud fra den afsmeltende is, for de mange dybe dale, der kendetegner området, er dannet ved vandets erosive virksomhed. I området er Gudenådalen/Skjern Å-dalen med Rørbæk Sø en af de markante. Den kan følges fra Tørring i syd til Thyregod i nord og angiver med sit overordnede nordvest-/sydøstlige forløb smeltevandets generelle afstrømningsretning mod vest.

Området er således først og fremmest modelleret af is og strømmende vand. Man har igennem tiden haft mange teorier omkring dalenes dannelse, men i dag anses Skjern Å-dal af de fleste som en såkaldt tunneldal. Den er dannet som følge af de enorme mængder smeltevand, der strømmede under isen frem mod randen, hvorved vandet sled dybe skår i underlaget.

Foto: Torben Bøgeskov.

Skjern Å-dal ved Lindbjerg.

Geologerne har imidlertid altid undret sig over dalens forløb, samt det at den er indbyrdes parallel med de øvrige dybe dale, der ses i området. Måske har smeltevandet benyttet dalstrøg, der allerede eksisterede forud for afsmeltingen.

Følger man den røde vandrerute fra Skjern Å's udspring mod nord til Rørbæk Sø, får man et godt indtryk af Skjern Å-dal. Mens man går, kan man forstille sig en rivende strøm af smeltevand, der fosser ud foran isranden, der kun kan ses i det fjerne, hvis man i tankerne ser sig tilbage over skulderen. Følg for eksempel Hærvejen

RØRBÆK SØ OG SKJERN Å-DAL

et par hundrede meter mod nord og fortsat ad den gule vandrerute, der fortsætter langs sydsiden af Rørbæk Sø til Ballesbækgård. Undervejs kommer man forbi et hedeområde med lyng og lave egetræer, hvor der er flere gode udsigtspunkter.

Foto: Torben Bøgeskov

Rørbæk Sø ligger på bunden af en markant dal, der gennemskærer landskabet fra Tørring i syd til Thyregod i nord. Dalen er næsten 30 kilometer lang. Her ses Rørbæk Sø mod sydøst fra Kælderbanke. Midt i søen ses en lille ø.

Rørbæk Sø ligger i bunden af Skjern Å-dal. Søen er dannet som et led i den generelle afsmeltning af isen fra Hovedstilstandslinien. For at forstå søens tilblivelse må man forstille sig, at der her i bunden af dalen har ligget en enorm aflang blok af is, helt isoleret fra den store gletscher. Man kalder fænomenet for dødis. Isblokken har ved sin mægtighed hindret smeltevandet i at aflejre materiale. Da den omsider smeltede, har den efterladt en fordybning i dalen, der senere er blevet fyldt op med vand. Kun på de steder, hvor der var revner og sprækker i dødisblokken, har vandet kunnet aflejre materiale. Det ses for eksempel i søens vestlige ende ved Fårebanke og Kælderbanke, der i dag rager op som øer i søen.

Området er ikke alene storslået geologisk set.

Historien ses over alt i form af gravhøje, hustomter, helligkilder, hulveje, kirker samt ikke mindst Hærvejen. Mens man oplever områder, kan man slet ikke undgå at se flere af fortidsminderne. I nyere tid har fredninger, statsopkøb samt anlæggelse af afmærkede stier sikret publikum gode muligheder for friluftsliv og udflugter i området. Derudover er fredningerne med til at bevare de særlige midt- og vestjyske egekrat samt dallandskabets åbne karakter med afgræssede engområder, lyngheder og egekrat.

Foto: Torben Bøgeskov

Hulvej på sydsiden af Rørbæk Sø.

Rørbæk Sø og Skjern Å-dal Hvor vandene skilles

Man må kunne have hørt støjen fra det buldrende smeltevand i miles omkreds. Når man i dag står ved Skjern Å's udspring er det svært at forestille sig, at der netop her, for over 10.000 år siden har ligget en smeltevandsflod af dimensioner, som vi næppe i vor tid har set magen til.

Vandet var alene ved sin kraft i stand til at slide et dybt skår i landskabet. Dette skår udgør i dag den øvre del af Skjern Å-dal. På sin vej mod vest gennemstrømmer Skjern Å Rørbæk Sø. Langsøen ligger tæt ved Skjern Å's udspring og omgives i hele sin længde af stejle skrænter.

Landskabet omkring Rørbæk Sø er meget varieret og består af heder og fugtige enge, moser med kilder, søer og bække. Tilsammen er de enkelte elementer, der indgår i en flot landskabsmosaik, der fortæller om områdets tilblivelse i slutningen af sidste istid.

Hvor:

Rørbæk Sø ligger omkring 30 kilometer vest nordvest for Horsens.

Koordinater:

Rørbæk Sø:	Vandskillet mellem Skjern Å og Gudenaå:
55-927267	55-902927
9-398868	9-399447

Find flere steder på:
www.geus.dk/naturperler

GEUS

www.geus.dk

Tekst:

Geolog, naturvejleder Tove Stockmarr